

بررسی شرایط یکپارچگی بصری-کالبدی مجموعه بناهای با ارزش با کاربری‌های روش ارزیابی تأثیرات میراثی (HIA) (نمونه مطالعاتی: مجموعه بناهای زندیه شیراز)*

مهسا شعله

دکتری شهرسازی، استادیار بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران
نویسنده‌ی مسئول: msholeh@shirazu.ac.ir

مریم روستا

دکتری شهرسازی، استادیار بخش شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

زهرا هدایتی مقدم

. دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۲/۲۰ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۱/۳۰

چکیده

پدیده توسعه شهری موجب دگرگونی شهرهای موجود شده است و حفاظت از میراث تاریخی را در هسته برنامه‌ریزی شهری قرار داده است. اما، در نظر گرفتن مفاهیم سنتی میراث، که عناصر تاریخی با ارزش را به صورت جداگانه در یک چارچوب گسترده‌تر شهری قرار می‌دهد؛ برای حفاظت از شخصیت و اهمیت میراث تاریخی، جوابگوی اهداف حفاظت از میراث نیست. بنابراین، تغییر در مقیاس حفاظت از میراث، از چالش‌های حفاظت از میراث به وجود آمد؛ و پیامد آن، ظهور رویکرد «منظر تاریخی شهر» بود. همچنین مفهوم یکپارچگی به منظور ایجاد تعادل بین رویکردهای حفاظت و توسعه مورد توجه قرار گرفت.

هر پروژه ساختمانی یا هرگونه ساخت‌وساز جدید در نزدیکی و در حریم مجموعه‌ها یا بناهای میراثی، به طور بالقوه دارای اثرات بصری بر میراث تاریخی است که بررسی و ارزیابی اثرات نامطلوب قبل و در حین اجرای آن، امکان اتخاذ یک استراتژی مؤثر برای به حداقل رساندن یا کاهش اثرات نامطلوب بر میراث تاریخی را فراهم می‌کند. کمیته میراث جهانی یونسکو در راستای ارائه راهکار، «روش ارزیابی تأثیرات میراثی» را ارائه داده است و برای ارزیابی رضایت‌بخش این تهدیدات بالقوه، بررسی تأثیر این تهدیدات بر صفات برجسته جهانی میراث را پیشنهاد می‌دهد.

این پژوهش در پی آن است که با کاربری‌های چارچوب ارزیابی تأثیرات میراثی در بررسی یکپارچگی بصری-کالبدی مجموعه بناهای بالارزش، مجموعه زندیه شیراز را به‌عنوان نمونه‌ای از مجموعه بناهای تاریخی میراثی مورد مطالعه و آزمون قرار دهد. پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی است؛ و از رویکرد کیفی به منظور نیل به اهداف خود استفاده می‌نماید. تأثیرات میراثی در مجموعه زندیه شیراز با در نظر گرفتن سه معیار فقدان حفاظت و سوء مدیریت، حساسیت ویژگی‌ها و شدت تأثیرات در سه مقیاس مجموعه بناهای بالارزش، سازمان فضایی، مورفولوژی و سازمان بصری انجام شده است. ارزیابی شدت تأثیرات نشان می‌دهد که مجموعه در این ابعاد دچار آسیب جدی شده است. همچنین ماتریس اولویت‌بندی تأثیرات، نشان می‌دهد مقیاس اول دارای آسیب کم، و مقیاس دوم و سوم دارای آسیب شدید و دارای اولویت بسیار بالا برای ارائه راهکارهای حفاظت از میراث تاریخی هستند.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی تأثیرات میراثی، منظر تاریخی شهر، یکپارچگی بصری-کالبدی، مجموعه زندیه شیراز.

مقدمه

بررسی و تجزیه و تحلیل اسناد، کنوانسیون‌ها و نظریه‌های مربوط به نقش یکپارچگی در حفاظت از میراث شهری نشان می‌دهد که در دهه‌های اخیر، مفهوم یکپارچگی در فرایند انتخاب، ارزیابی و تدوین طرح جامع حفاظت و مدیریت میراث شهری، به ویژه در سایت‌های میراث جهانی بسیار دارای اهمیت است (فدایی‌نژاد^۱ و دیگران ۲۰۱۶). در این میان تاکید بر مفاهیم سنتی میراث آثار تاریخی و گروه ساختمان‌های تاریخی به صورت جداگانه در گستره شهر، برای حفاظت از شخصیت و کیفیت ویژگی‌های میراث، پاسخگو نیست. بنابراین، تغییر در مقیاس حفاظت از میراث، از چالش‌های حفاظت به وجود آمد، و پیامد آن، ظهور رویکردهای جدیدی برای پرداختن به میراث در مقیاسی مانند منظر تاریخی شهر (HUL) بود (مارتینی^۲ ۲۰۱۳). در این راستا مفهوم یکپارچگی به منظور ایجاد تعادل بین رویکردهای حفاظت و توسعه مورد توجه قرار گرفت. از نتایج آن می‌توان سازگاری بیشتر توسعه‌های جدید با تداوم یکپارچگی میراث، تعادل بیشتر و یکپارچه توسعه‌های جدید با حفاظت به عنوان نتیجه یکپارچگی، حفاظت بهتر ارزش‌های میراث تاریخی نام برد. به عبارت دیگر، ارزش‌های ملموس و ناملموس میراث پایدار خواهند شد و انسجام و تداوم آنها در طی گذر زمان تضمین می‌شود (فدایی‌نژاد و دیگران ۲۰۱۶، ۹۵).

نقطه شروع اقدامات حفاظتی در مورد چشم‌انداز تاریخی شهری، مطالعه‌ای جامع از تاریخ محل، توسعه شهری و تعریف ویژگی‌های آن است (مارتینی ۲۰۱۳). ابزارها و روش‌های مختلفی برای ارزیابی تأثیرات توسعه بر بناها و بافت شهری تاریخی وجود دارند؛ اما این روش‌ها به ندرت با ارزیابی عمیق‌تر تأثیرات بر روی تمام صفات برجسته جهانی OUV مرتبط بوده‌اند (سیداشرفی^۳ ۲۰۱۷). در راستای عمل به اهداف رویکرد چشم‌انداز تاریخی شهر، می‌توان از روش «ارزیابی تأثیرات میراث» بهره برد. این روش به طور ویژه برای ارزیابی تأثیرات توسعه بر صفات برجسته میراث جهانی است که برای شناسایی، پیش‌بینی، ارزیابی و کنترل اثرات احتمالی یک سیاست یا اقدام پیشنهادی توسعه بر زندگی فرهنگی، مؤسسات و منابع تاریخی جوامع، سپس ادغام یافته‌ها و نتیجه‌گیری‌ها در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، با نگاه به کاهش اثرات نامطلوب و افزایش نتایج مثبت انجام می‌گیرد.

این تحقیق در راستای چالش پاسخ به نیازهای توسعه کالبدی در منظر تاریخی شهرها بدون آسیب رساندن به شخصیت و هویت تاریخی آن انجام می‌گیرد. ارزیابی اثر جلوه‌های بصری به آسانی انجام نمی‌شود و ممکن است نیاز بیشتری به بحث داشته باشد. هر پروژه توسعه جدید در نزدیکی و در حریم میراث، به طور بالقوه دارای اثرات بصری بر میراث تاریخی است. انجام بررسی و ارزیابی اثرات نامطلوب بصری طرح‌های توسعه شهری قبل از اجرا و در حین اجرا ضروری است تا امکان اتخاذ یک استراتژی موثر برای به حداقل رساندن یا کاهش اثرات نامطلوب فراهم گردد. نمونه موردی مطالعه‌ای این پژوهش مجموعه تاریخی زندیه شیراز است. مجموعه‌ای دارای ارزشمندی‌های تاریخی که ثبت میراث ملی است اما به دلیل تعرض‌های حریم میراثی آن علاوه بر شیوه‌های مرمت و نگهداری، در حال حاضر امکان ثبت در میراث جهانی را ندارد. از این رو تدوین شاخص‌های یکپارچگی بصری-کالبدی و ارزیابی منظر تاریخی در حریم مجموعه زندیه شیراز از مهم‌ترین اهداف این پژوهش و سوالات اصلی به شرح زیر است.

چگونه می‌توان از روش ارزیابی تأثیرات میراثی به منظور بررسی یکپارچگی کالبدی-بصری مجموعه‌های باارزش تاریخی بهره برد؟ و نیز مجموعه تاریخی زندیه به لحاظ یکپارچگی بصری-کالبدی با استفاده از روش ارزیابی تأثیرات در چه وضعیتی قرار دارد؟

۱. رویکردهای نظری و چارچوب مفهومی پژوهش

۱-۱. موضوع «یکپارچگی» در میراث تاریخی جهانی با ارزش

اولین تعریف از صفات برجسته جهانی توسط ایکوموس، در سال ۱۹۷۷ در پاریس منتشر شده است و بعد از آن در سال ۲۰۰۵ لیستی واحد از معیارهای میراث فرهنگی و طبیعی ارائه شده است که میراث تاریخی به منظور واجد شرایط بودن برای ثبت در فهرست میراث جهانی، باید حداقل یکی از معیارهای ده گانه انتخاب را دارا باشند (ایکوموس^۴ ۲۰۰۸، ۱۲-۱۸). طبق پاراگراف ۷۸ دستورالعمل اجرایی سال ۲۰۰۸ الزامات دیگری برای ثبت وجود دارد. هر ملک که واجد صفات برجسته جهانی باشد؛ باید شرایط یکپارچگی و یا اصالت را برآورده کند و سیستم حفاظت و مدیریت مناسب برای حصول اطمینان از حفاظت از آن را داشته باشد (ایکوموس ۲۰۰۸، ۲۶).

که یکپارچگی بصری یک ساختمان یا یک ناحیه، نشان‌دهنده آن چیزی است که به لحاظ بصری در ارتباط با زمینه آن و مربوط با شرایط تاریخی آن است. او یک چارچوب جدید برای تجزیه و تحلیل یکپارچگی و اصالت پیشنهاد می‌دهد که به معنی ایجاد چارچوب قطعی نیست؛ بلکه به منظور بحث درباره ماهیت و گستره رویکردهای جایگزین احتمالی برای سیستم موجود مطرح می‌شود. این چارچوب تلاش دارد تا نشان بدهد چگونه سیستم اصالت/یکپارچگی موجود در دستورالعمل‌های عملیاتی برای میراث فرهنگی می‌تواند به صورت مفهومی جایگزین یک سیستم شود که به شش زیرمجموعه اصالت / یکپارچگی ارتباط دارد؛ شامل: کلیت^۱، دست‌نخوردگی^۲، صحت مواد^۳، سازمان فضایی و فرم^۴، تداوم عملکردی^۵، تداوم زمینه^۶. او این چارچوب را در ارتباط با چهار نوع میراث فرهنگی (سایت‌های باستان‌شناسی، شهرهای تاریخی، بناهای تاریخی و مجتمع‌های معماری، مناظر فرهنگی) پیشنهاد می‌دهد (استول ۲۰۰۷).

نیلز اسپفلر^۷، اعتقاد دارد «یکپارچگی بصری» برای حفاظت از ارزش‌های میراث ملموس در مناظر تاریخی شهری اهمیت زیادی دارد؛ زیرا در تاثیر کلی زیبایی‌شناختی منظر تاریخی شهر، درک‌پذیری بدون محدودیت آن، و تأثیر غالب آن از راه دور اهمیت بسیاری دارد. این نیز اهمیت زیادی برای هویت ساختمان‌های یک مکان دارد. به این ترتیب اصطلاح یکپارچگی بصری اشاره به تمامیت و دست‌نخوردگی ساختارهای تاریخی شهری دارد و اصول حفاظت از آن را می‌توان این‌طور برشمرد (اسپفلر ۲۰۰۸):

حفاظت فیزیکی و بازگرداندن بافت تاریخی و بناهای بارز
محافظت شده
حفاظت و بازسازی دیدها و وجوه تمایز بصری چشم‌انداز شهری
تاریخی

حفاظت و بازسازی پیوستگی بصری میراث با محیط اطراف
همچنین در جایی دیگر، ابوتی در مقاله اهمیت پیوستگی مناظر تاریخی و ابزارهای نوین حفاظتی نمونه موردی شهر کهن اصفهان تداوم و پیوستگی معماری اصفهان در دوره صفوی را در سه سطح شناسایی کرده است (ابوتی ۱۳۹۴):

۱. عناصر و اجزای معماری؛ تناسب عناصر معماری چون گنبدها، مناره‌ها، ایوان‌ها و تزئینات وابسته،

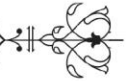
شرایط یکپارچگی در پاراگراف ۸۸ دستورالعمل عملیاتی اجرای کنوانسیون میراث جهانی ۲۰۰۵ این‌طور تعریف شده است: «یکپارچگی، اندازه‌ای از کلیت و دست‌نخورده‌گی میراث طبیعی و فرهنگی و ویژگی‌های آن است. بنابراین بررسی شرایط یکپارچگی، نیازمند ارزیابی حد و اندازه‌ای است که اموال میراثی الف) شامل تمام جزئیات لازم برای بیان ارزش جهانی برجسته باشد؛ ب) به اندازه کافی برای اطمینان از ارائه کامل از ویژگی‌ها و فرآیندهایی که اهمیت اموال را به ارمغان می‌آورد؛ ج) از اثرات نامطلوب توسعه و یا غفلت رنج می‌برد. این باید در بیانیه‌ای از یکپارچگی ارائه شود (ایکوموس ۲۰۰۸، ۴۹). معیار یکپارچگی به سه دسته اجتماعی-کارکردی، که به شناسایی عملکرد و فرآیندهایی که به توسعه آن در طول زمان بر می‌گردد؛ تاریخی-ساختاری که به شناسایی فضایی عناصری که چنین عملکردها و فرآیندهایی را بیان می‌کند می‌پردازد؛ و بصری-زیبایی‌شناسی در ارتباط با ابعادی از یکپارچگی است که می‌تواند یک سیستم مدیریت توسعه را پایه‌ریزی کند تا تضمین کند که ارزش‌های بصری و زیبایی‌شناسی میراث فرهنگی در توسعه تضعیف نخواهد شد (جوکیلهتو^۵ ۲۰۰۶، ۱۴). به عبارت ساده، «یکپارچگی» را می‌توان در رابطه متقابل عناصر و ویژگی‌ها و کلیتی که بخشی از میراث هستند تعریف کرد:

۱. بسته به مسئله یا موضوعاتی که ارزش جهانی برجسته اموال میراث را توجیح می‌کنند؛ لازم است تمام عناصری را که عملکرد یا معانی مرتبط با یکپارچگی اجتماعی-عملکردی دارند شناسایی کنند.
۲. با توجه به ابعاد تاریخی و وضعیت حفاظت از این عناصر، می‌توان یکپارچگی تاریخی-ساختاری منطقه واجد شرایط برای نامگذاری را تعریف کرد.

۳. در نهایت، باید یکپارچگی بصری-زیبایی‌شناختی سایت را در نظر گرفت؛ با توجه به شرایط درون منطقه ملک میراثی، و نیز ارتباط آن با محیط اطرافش (اسپفلر^۶ ۲۰۰۸، ۳).

۱-۲. یکپارچگی بصری-زیبایی‌شناسی و اصول حفاظت از آن
تصویر بصری که ناشی از فرایندهای ساختمانی و تحول در طول زمان است؛ می‌تواند در صورت یکپارچگی در ارکان و اجزا و کل چشم‌انداز شهر، واجد یکپارچگی بصری شناسایی شود. «یکپارچگی بصری» ممکن است به طور خاص به مناظر^۷، چشم‌اندازها^۸ و نیمرخ شهر^۹ مربوط باشد (ایکوموس ۲۰۱۳، ۲). هرب استول^{۱۰} یکی از مشهورترین متخصصان جهان در زمینه حفاظت از میراث معتقد است

توسط اسناد مختلف، ایکوموس و کمیته بین‌المللی شهرهای تاریخی و روستاها که از سال ۲۰۰۵ در مورد جایگزینی یک منشور جدید به جای منشور سال ۱۹۸۷ واشنگتن بحث کرده بودند، تأیید شد و در نتیجه آن، یونسکو با شهر وین برای بحث در مورد این مسئله همکاری کرد. از این زمینه، مفهوم ^{32} HUL ظهور کرد (مارتینی ۲۰۱۳). یونسکو در توصیه‌نامه ۲۰۱۱، منظر تاریخی شهرها را به عنوان «منطقه شهری که به‌عنوان نتیجه یک لایه تاریخی از ارزش‌ها و ویژگی‌های فرهنگی و طبیعی که فراتر از مفهوم «مرکز تاریخی» یا «مجموعه ساختمان‌های تاریخی»، شامل بستر شهری و زمینه‌های جغرافیایی آن می‌شود؛ بیان می‌کند. گستره این بستر شامل موارد زیر است:

۱. مورفولوژی سایت، ژئومورفولوژی، هیدرولوژی و ویژگی‌های طبیعی؛
۲. محیط ساخته‌شده آن، چه تاریخی و چه معاصر؛
۳. زیرساخت‌های آن، سطحی و زیرزمینی؛
۴. «فضاهای باز» و باغ‌ها، «الگوهای استفاده از زمین» و «سازمان فضایی»؛
۵. دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر «ساختار شهری» (یونسکو ۲۰۱۱)

۴-۱. معیارهای یکپارچگی بصری-کالبدی میراث تاریخی شهر

روحایا چه امت^{۳۴}، پژوهشی در مورد محوطه تاریخی شهر جورج تاون سایت میراث جهانی یونسکو انجام داده است. او به نقش مردم در ارزش‌گذاری میراث اشاره می‌کند. در این پژوهش به بررسی ارزش‌های تاریخی منظر تاریخی شهر پرداخته است و آنها را به چهار دسته تقسیم کرده است؛ شخصیت تاریخی و هویت؛ چشم‌انداز و فضای باز؛ میراث و منظره شهر؛ و معنای قابل برداشت آن (چه امت ۲۰۱۸، ۲۰۶). در پژوهشی با عنوان یکپارچگی بصری منظر تاریخی شهر در سال ۲۰۱۰، اهمیت چشم‌انداز تاریخی شهر به‌عنوان یک تصویر متمایز در رقابت جهانی شهرها و جذب افراد ماهر و سرمایه‌گذاری بیان می‌کند. او چشم‌اندازهای تاریخی شهری دست‌نخورده و ناب را عامل تمایز شهر از دیگر شهرها بیان می‌کند که باید به طور مناسبی حفاظت شوند. از نظر او «یکپارچگی بصری» اشاره به تمامیت و دست‌نخورده‌گی ساختارهای تاریخی شهری دارد

۲. پیوستگی در عناصر هم‌نشین شهری؛ پیوند اتصال شهر نو با کهنه از طریق بازار یا به عبارتی محورها و راه‌ها،
  ۳. محیط جغرافیایی؛ مناظر فرهنگی طبیعی.
- به این ترتیب می‌توان اصول حفاظت از یکپارچگی بصری-زیبایی‌شناسی منظر شهری را در سه مقیاس طبقه‌بندی کرد (جدول ۱). کوچکترین مقیاس حفاظت مربوط به حفاظت فیزیکی از بناهای با ارزش تاریخی؛ دومین مقیاس مربوط به حفاظت و بازسازی دیده‌ها، و وجوه تمایز بصری مجموعه بناهای با ارزش تاریخی؛ و سومین و بزرگترین مقیاس حفاظت، حفاظت و بازسازی پیوستگی بصری منظر شهری تاریخی.

جدول ۱. اصول حفاظت از یکپارچگی بصری-کالبدی

(ماخذ: نگارندگان)

مقیاس‌بندی اصول حفاظت از یکپارچگی بصری-کالبدی		
اول	دوم	سوم
حفاظت فیزیکی از بناهای با ارزش تاریخی	حفاظت و بازسازی دیده‌ها و وجوه تمایز بصری مجموعه بناهای با ارزش تاریخی	حفاظت و بازسازی پیوستگی بصری میراث با محیط اطراف

۳-۱. رویکرد حفاظت از چشم‌انداز در مقابل رویکرد حفاظت از بنا

در تغییر نگرش از شیء به چشم‌انداز، ابعاد فضایی میراث تاریخی، از بنای یادبود^{۱۸} به مفهیمی کمی بزرگ، از سایت، به زمینه^{۱۹}، مناطق و مناظر^{۲۰} و شهرها، و در نهایت به چشم‌انداز تغییر کرده است. زمانی که اصطلاحات مرتبط با مقیاس شهری بیشتر مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد؛ به آرامی از وجود سایت‌های صراحتاً منصوب به تاریخی مانند شهرهای تاریخی و سکونتگاه‌ها در سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی به سمت نام عمومی‌تر و کمتر تعریف شده، از جمله مناطق تاریخی شهری در دهه ۱۹۸۰ و مکان‌ها و مناظر در دهه ۱۹۹۰ نشان داده می‌شود. رویکرد متاخر شامل مفاهیم نظیر ناملموس، محیط و زمینه و توسعه شهری پایدار است و همچنین توجه بیشتر به عملکرد اجتماعی و اقتصادی شهرهای تاریخی. این روش به عنوان یک روش مبتنی بر منظر شناخته شده است (ولدپاوس^{۲۱} ۲۰۱۳).

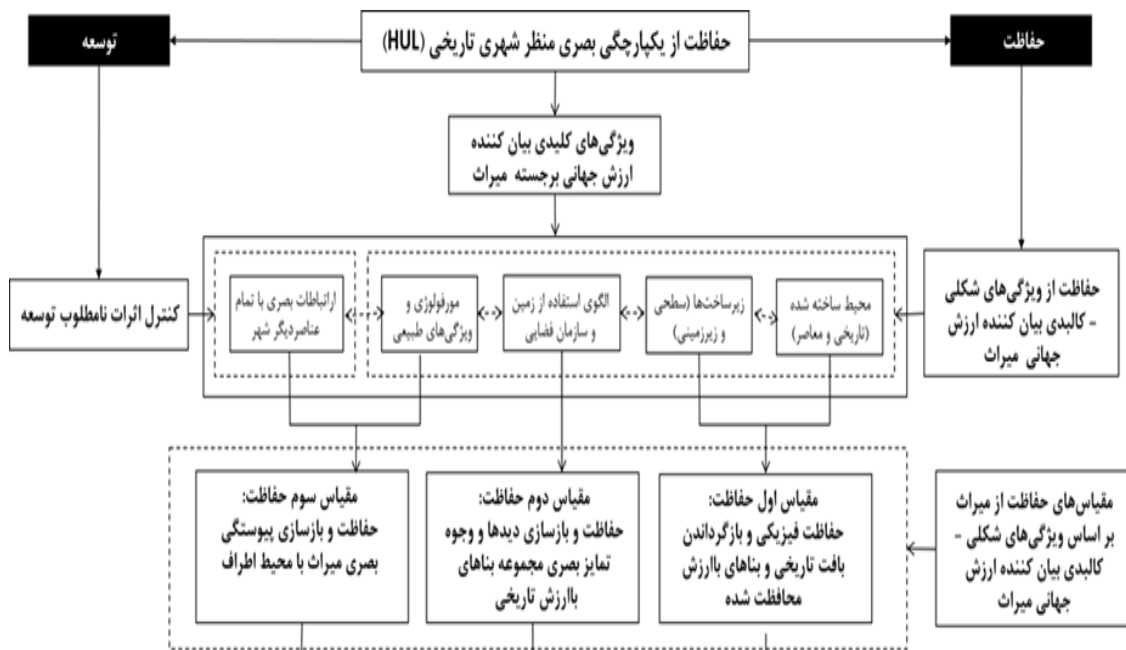
در پایان قرن گذشته نگرانی در مورد مناظر میراث فرهنگی با نقش بزرگتری برای کنوانسیون چشم‌انداز اروپا به وجود آمد. این موضوع

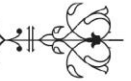
و یکپارچگی بصری زیبایی‌شناسی در نظر گرفته شده است (فدایی‌نژاد ۲۰۱۶، ۹۵).

به این ترتیب پیوستگی منظر تاریخی شهرها بخشی از الزامات ذاتی شهر و یکی از مؤلفه‌های اصلی رشد و تکامل مناظر در شهرهای سنتی به شمار می‌آید که در پی تغییرات، با گذشت زمان به دست آمده است (ابوئی ۱۳۹۴). در واقع هدف حفاظت از HUL توجه بیشتر به مدیریت زیست‌محیطی پایدار و توسعه کنترل‌شده ویژگی‌های کلیدی منظر تاریخی شهر است که بافت یا زمینه مناطق مهم تاریخی را تعریف می‌کند؛ با هدف حفظ معنی کل شهر تاریخی (مارتینی ۲۰۱۳). در تحقیق حاضر بررسی تاثیرات توسعه روی ویژگی‌های شکلی-کالبدی مجموعه زندیه در سه مقیاس و به صورت کیفی-تحلیلی انجام شده است. مقیاس اول حفاظت فیزیکی و بازگرداندن بافت تاریخی و بناهای بارزش محافظت شده (محیط ساخته‌شده میراث و زیرساخت‌های آن)؛ مقیاس دوم حفاظت و بازسازی دیدها و وجوه تمایز بصری مجموعه بناهای بارزش تاریخی (فضاهای باز و سازمان فضایی میراث)؛ مقیاس سوم حفاظت و بازسازی پیوستگی بصری میراث با محیط اطراف (ساختار کالبدی و دید پرسپکتیوی آن با عناصر دیگر ساختار شهر) است. در این راستا چارچوب مفهومی حفاظت از یکپارچگی بصری-کالبدی در شکل ۱ قابل مشاهده است.

و به طور خاص آن را در مورد: حفاظت فیزیکی و بازگرداندن بافت تاریخی محافظت شده، حفاظت و بازسازی دیدگاه‌ها، نیمرخ و شخصیت شهری و چشم انداز شهر، حفاظت و بازسازی رابطه‌های بصری میراث با محیط اطراف، بیان می‌کند (اسچفلر ۲۰۰۸، ۳). هرب استول در پژوهشی با عنوان استفاده مؤثر از اصالت و یکپارچگی به‌عنوان شرایط کیفی میراث جهانی در سال ۲۰۰۷، بیان می‌کند که یکپارچگی بصری یک ساختمان یا یک ناحیه، نشان‌دهنده آن چیزی است که به لحاظ بصری در ارتباط با زمینه آن و مربوط با شرایط تاریخی آن است. او چارچوب جدیدی برای تجزیه و تحلیل یکپارچگی و اصالت پیشنهاد می‌کند که به شش زیرمجموعه اصالت/یکپارچگی دسته‌بندی می‌شود؛ شامل کلیت، دست‌نخورده‌گی، صحت مواد، سازمان فضایی و فرم، تداوم عملکردی، تداوم زمینه (استول ۲۰۰۷). در پژوهش دیگری سمیه فدایی‌نژاد و دیگران^{۲۵} به بررسی چارچوب مفهومی یکپارچگی در حفاظت از میراث شهری پرداخته‌اند. آنها بیان می‌کنند که هر چارچوب مفهومی مربوط به یکپارچگی در میراث شهری باید ابعاد فرهنگی و طبیعی، جنبه‌های ملموس و ناملموس، اجزای کلیت و دست‌نخورده‌گی را داشته باشد. در این پژوهش برای یکپارچگی سه معیار یکپارچگی تاریخی-ساختاری، یکپارچگی اجتماعی-عملکردی

شکل ۱. چارچوب مفهومی حفاظت از یکپارچگی بصری-کالبدی منظر تاریخی شهر (ماخذ: نگارندگان)

۲. روش‌شناسی پژوهش؛ روش ارزیابی تأثیرات میراثی (Heritage Impact Assessments)

ابزارها و روش‌های مختلفی برای ارزیابی تأثیرات توسعه بر بناها و بافت شهری تاریخی وجود دارند، اما این روش‌ها به ندرت با ارزیابی عمیق‌تر تأثیرات بر روی تمام صفات برجسته جهانی مرتبط بوده‌اند. راهنمای روش ارزیابی تأثیرات میراثی پس از کارگاه آموزشی بین‌المللی در پاریس، سپتامبر ۲۰۰۹ و به صورت نهایی در ژانویه ۲۰۱۱، توسط کمیته میراث جهانی (ایکوموس) برای ارزیابی تأثیرات بالقوه توسعه‌هایی که روی میراث تأثیرگذار بوده‌اند، به کشورهای عضو

پیشنهاد شده است. فرایند این روش به ترتیبی که در ادامه خواهد آمد، انجام می‌شود.

۱-۲. ارزیابی ارزش مجموعه بناهای تاریخی و شناخت ویژگی‌های کلیدی شکلی - کالبدی آن

مستندات اصلی ارزش‌های برجسته متأثر از شناسایی ویژگی‌های کالبدی - بصری این ارزش‌ها است. در جدول ۲ ارزش ساختمان‌ها یا مجموعه‌های میراثی در رابطه با تعیین تعاریف قانونی، بین‌المللی یا ملی ارزیابی و درجه‌بندی می‌شود.

جدول ۲. معیارهای ارزیابی ارزش (Value assessment) مجموعه بناهای تاریخی (مأخذ: ایکوموس ۲۰۱۱)

درجه‌بندی	ساختمان‌های تاریخی
خیلی زیاد (Very High)	سایت‌ها یا سازه‌های دارای اهمیت بین‌المللی که به عنوان میراث جهانی ثبت شده‌اند. ویژگی‌های میراث که ارزش جهانی برجسته میراث را توجیح می‌کنند.
زیاد (High)	میراثی که ثبت ملی شده‌اند. ساختمان‌هایی که نشان‌دهنده ویژگی‌های استثنایی در زمینه تاریخی هستند. مناطق حفاظت شده شامل ساختمان‌های بسیار مهم ساختارهای نامتعارف دارای اهمیت ملی
متوسط (Medium)	ساختمان‌هایی که ثبت نشده‌اند؛ اما می‌توانند نشان‌دهندگی دارای ویژگی‌های استثنایی با ارزش تاریخی هستند. حوزه‌های حفاظتی شامل ساختمان‌هایی هستند که به طور قابل توجهی به شخصیت تاریخی خود کمک می‌کنند. شهرک‌های تاریخی یا مناطق ساخته شده با یکپارچگی تاریخی مهم در ساختمان‌های خود و یا زمینه ساخته شده آن
کم (Low)	ساختمان‌هایی که در سطح محلی ثبت شده‌اند. ساختمان‌های تاریخی با کیفیت کم در زمینه و یا ارزش تاریخی منظرشهری تاریخی یا مناطق ساخته شده با یکپارچگی تاریخی محدود در ساختمان خود و یا زمینه ساخته شده آن
ناچیز (Negligible)	ساختمان‌ها یا مناظر شهری بدون ارزش معماری یا تاریخی ویژه
پتانسیل ناشناخته (Unknown potential)	ساختمان‌ها با پتانسیل پنهان و غیر قابل دسترسی برای اثبات اهمیت تاریخی

و زیرزمینی؛ «فضاهای باز» و باغ‌ها، «الگوهای استفاده از زمین» و «سازمان فضایی»؛ مورفولوژی سایت؛ دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر «ساختار شهری» (یونسکو ۲۰۱۱) مورد بررسی قرار می‌گیرد. این ویژگی‌های کالبدی بصری در سه مقیاس که از تک‌بناهای با ارزش شروع می‌شود تا ارتباطات بصری میراث با ساختار شهر، قابل بررسی و حفاظت است.

درک معنی کامل ارزش‌های برجسته میراث بخش مهمی از روند ارزیابی تأثیرات میراثی است. به این ترتیب شناخت ویژگی‌هایی که در این پژوهش مجموعه زندیه را واجد ارزش جهانی برجسته می‌کند، به عنوان نقطه شروع کار بررسی می‌شود (ایکوموس ۲۰۱۱). بدین منظور پنج مولفه یا پنج عنصر فیزیکی منظر تاریخی شهر شامل، محیط ساخته‌شده آن، چه تاریخی و چه معاصر؛ زیرساخت‌های آن، سطحی

به هر بنا در طول زمان شامل الحاقات و مداخلات، تغییر عملکرد و یا تغییرات مدیریت و نگهداری نیز در این فهرست مورد توجه قرار گرفته‌اند. بر اساس این اطلاعات، شاخص‌های بررسی ویژگی‌های بصری- کالبدی میراث دسته‌بندی شده است که جهت انجام تحلیل‌ها و بررسی آسیب‌ها از روش‌های مکمل متناسب با نوع ویژگی‌های مورد بررسی در هر مقیاس، استفاده می‌شود (جدول ۳)

۲-۲. شناخت تاثیرات توسعه بر ویژگی‌های کلیدی شکلی - کالبدی مجموعه بناهای تاریخی

براساس این روش تهدیدات توسعه بر روی تمام ویژگی‌های مهم اثر تاریخی، بررسی می‌شود. در دستورالعمل‌های ثبت میراث جهانی فهرستی از اطلاعات مورد نیاز برای ثبت یک اثر تاریخی مشاهده می‌شود. این فهرست نه تنها به ثبت مشخصات خود بنا می‌پردازد؛ بلکه خصوصیات محوطه قرارگیری بنا، اتفاقات و رخداد‌های وابسته

جدول ۳. داده‌ها، معیارها و شاخص‌های ارزیابی تاثیرات بصری منظر شهری تاریخی

مقیاس حفاظت از یکپارچگی بصری	معیارها (ویژگی‌های شکلی - کالبدی) (یونسکو ۲۰۱۱)	شاخص‌ها	نحوه برداشت
حفاظت فیزیکی از بناهای با ارزش تاریخی	محیط ساخته‌شده میراث (تاریخی و معاصر) و زیرساخت‌های آن (سطحی و زیرزمینی)	نوع الحاقات و میلمان	مشاهدات میدانی
		وسعت و شکل بنا	مشاهدات میدانی
		ترتیب‌ها و کتیبه‌ها	مشاهدات میدانی
		زیرساخت‌ها	ضوابط و قوانین حریم فنی و مشاهدات
حفاظت و بازسازی دیده‌ها و وجوه تمایز بصری مجموعه بناهای با ارزش تاریخی	فضاهای باز و باغ‌ها، الگوهای استفاده از زمین و سازمان فضایی مجموعه شهری	نقاط مهم	مشاهدات میدانی
		راسته‌های مهم	مشاهدات میدانی
		پهنه‌های مهم	مشاهدات میدانی
حفاظت و بازسازی پیوستگی بصری منظر شهری تاریخی در سطح شهر	مورفولوژی (سازمان کالبدی) مجموعه شهری میراثی	الگوی شبکه	بررسی اسناد و نقشه‌های تاریخی
		الگوی بافت	بررسی اسناد و نقشه‌های تاریخی
		اندازه بلوک‌ها	بررسی اسناد و نقشه‌های تاریخی
	دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر ساختار شهری	مدلسازی سه‌بعدی و مشاهدات میدانی	

برگشت هستند. شدت یا میزان تاثیر منفی در این مطالعه بر اساس سه شاخص شدت تهدیدات که به نوع، اندازه و فاصله آن از بنای تاریخی بستگی دارد، محاسبه می‌شود. براساس راهنمای ارزیابی تاثیرات میراثی، در این مورد معیارهایی بیان شده که در جدول ۴ قابل مشاهده است.

۲-۳. ارزیابی شدت تاثیرات توسعه روی ویژگی‌های بعد شکلی - کالبدی مجموعه بناهای تاریخی

پس از شناسایی تاثیرات، باید ماهیت و میزان آنها تعیین شود. تاثیرات مستقیم که منجر به خسارت فیزیکی می‌شود؛ معمولاً دائمی و غیر قابل

جدول ۴. معیارهای ارزیابی شدت تاثیرات توسعه (Severity of impacts) بر مجموعه ساختمان‌های تاریخی

(مأخذ: ایکوموس ۲۰۱۱، پیوست B ۳، ۱۶-۱۵)

طبقه‌بندی تأثیر	عدد معرف شدت تأثیر	ساختمان‌های تاریخی یا چشم‌اندازهای شهری تاریخی
زیاد (Major)	۵	تغییر به عناصر اصلی میراث که به بیان ارزش‌های برجسته میراث کمک می‌کند؛ به طوری که منابع کاملاً تغییر یافته باشد.
		تغییرات اساسی در زمینه تاریخی آن به وجود آمده باشد.

ادامه جدول ۴. معیارهای ارزیابی شدت تاثیرات توسعه (Severity of impacts) بر مجموعه ساختمان‌های تاریخی

(مأخذ: ایکوموس ۲۰۱۱، پیوست B 3، ۱۵-۱۶)

طبقه‌بندی تأثیر	عدد معرف شدت تأثیر	ساختمان‌های تاریخی یا چشم‌اندازهای شهری تاریخی
متوسط (Moderate)	۴	تغییر به بسیاری از عناصر ساختمان تاریخی کلیدی، به طوری که منابع تاریخی به طور قابل توجهی اصلاح شده باشد. تغییرات در زمینه یک ساختمان تاریخی، به طوری که آن را به طور قابل توجهی تغییر داده باشند.
کم (Minor)	۳	تغییرات در عناصر ساختمان تاریخی، به طوری که تغییرات کمی رخ داده باشد. تغییر در زمینه یک ساختمان تاریخی، به طوری که آن را به طور قابل توجهی تغییر داده باشد.
ناچیز (Negligible)	۲	تغییرات جزئی در عناصر ساختمان تاریخی یا زمینه‌ی آن که به سختی آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد.
بدون تغییر (No change)	۱	بدون تغییر در ویژگی‌های زمینه تاریخی

ویژگی و مقیاس تغییر وابسته است. این درجه‌بندی اهمیت می‌تواند برای هر ویژگی متفاوت باشد که از جزئی تا خیلی بزرگ متغیر است و با استفاده از توصیف‌های زیر خلاصه می‌شود. بر اساس جدول ۵ متغیر ارزش میراث و میزان شدت تاثیرات توسعه بر روی میراث تاریخی در ارزیابی اهمیت تاثیرات موثر است (ایکوموس ۲۰۱۱).

۲-۴. ارزیابی اهمیت تاثیرات^{۲۷} بر هر یک از ویژگی‌های کلیدی میراث و اولویت بندی آنها

متغیر ارزش میراث و میزان شدت تاثیرات توسعه بر روی میراث تاریخی در ارزیابی اهمیت آنها موثر است. اهمیت تاثیرات، یعنی تاثیرات کلی بر هر یک از ویژگی‌های کلیدی میراث که به اهمیت

جدول ۵. ماتریس اندازه‌گیری اهمیت تاثیرات (مأخذ: ایکوموس ۲۰۱۱)

ارزش میراث فرهنگی	شدت تاثیرات				
	۱. آسیب ناچیز	۲. آسیب جزئی	۳. آسیب متوسط	۴. آسیب عمده	۵. آسیب شدید
ارزش خیلی زیاد	کم / جزئی	جزئی / متوسط	متوسط / بزرگ	بزرگ / خیلی بزرگ	خیلی بزرگ
ارزش زیاد	کم	کم / جزئی	جزئی / متوسط	متوسط / بزرگ	بزرگ / خیلی بزرگ
ارزش متوسط	کم	کم	کم / جزئی	جزئی / متوسط	متوسط / بزرگ
ارزش کم	کم	کم	کم	کم / جزئی	جزئی / متوسط
ارزش ناچیز	کم	کم	کم	کم	کم / جزئی

اطلاعات و تصمیم‌گیری برای راهکارهای تعدیل کاهش اثرات آسان‌تر شود.

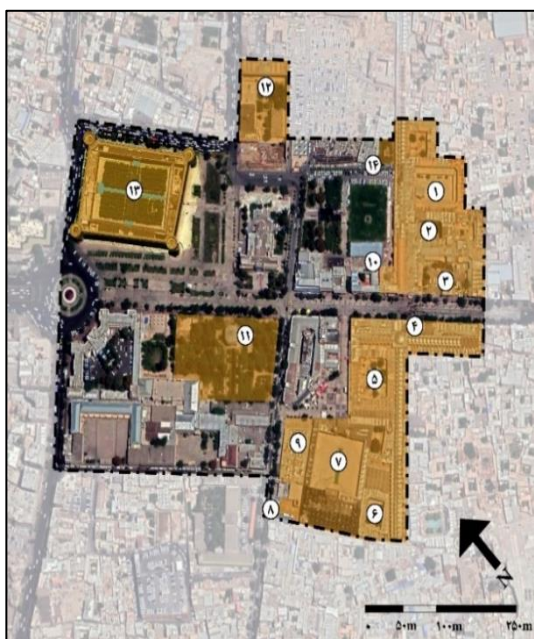
بر اساس اطلاعات بدست آمده ارزیابی شدت تاثیرات، ماتریس اولویت‌بندی تاثیرات در قالب یک نمودار ارائه می‌شود تا کار تحلیل

و سپس به بانک ملی فعلی تبدیل می‌شود (بزرگر ۱۳۸۲). خیابان زند شیراز در سال ۱۳۱۵ به دلیل محل ارگ کریمخان و اهمیت دسترسی به دروازه ورودی شیراز از سمت شمال، با تخریب قسمتی از بازار وکیل شیراز به طرف شرق ادامه یافت. در دهه ۴۰ شمسی، تکمیل شبکه ارتباطی اطراف ارگ در دهه ۴۰ و همچنین تکمیل و امتداد خیابان لطفعلی خان اتفاق می‌افتد. این ساخت و سازها که در حریم بلافصل ارگ کریم خان در طی دوره قاجار و پهلوی ایجاد شده بودند؛ توسط سازمان میراث فرهنگی و با هدف حفاظت از ارزش‌های مجموعه تاریخی زندیه شیراز در دهه ۴۰ و ۵۰ شمسی برچیده شدند. با احداث بلوار مدرس در امتداد خیابان زند و توسعه شهر به سمت شرق، حجم عبور و مرور افزایش یافت و عرض کم خیابان زند در جلوی بازار وکیل به مرور مشکل تداخل ترافیک را افزایش داد. در نتیجه در سال ۱۳۷۶ طرح زیرگذر برای عبور ترافیک سواره و به‌عنوان بخشی از اجرای طرح بازسازی مجموعه زندیه نمود و در سال ۱۳۷۸ مورد بهره‌برداری قرار گرفت (اردشیری ۱۳۸۹).

شکل ۲. بناهای مجموعه زندیه در دوره معاصر شامل

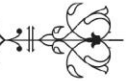
۱. کاروانسرای گمرک، ۲. کاروانسرای احمدی،
۳. کاروانسرای روغنی، ۴. بازار وکیل، ۵. کاروانسرای فیل،
۶. مدرسه وکیل (آقا بابا خان)، ۷. مسجد وکیل، ۸. آب‌انبار وکیل،
۹. حمام وکیل، ۱۰. ضرابخانه، ۱۱. عمارت باغ‌نظر (کلاه فرنگی)،
۱۲. عمارت دیوانخانه، ۱۳. ارگ کریم‌خان‌زند، ۱۴. آب‌انبار زندیه

۳. مورد پژوهی: مجموعه تاریخی زندیه شیراز

توسعه شهر شیراز در دوره زندیه به سمت شمال و شمال‌شرق بوده است. در این دوره ترمیم و تعمیر حصار شهر، تقلیل محیط از ۱.۵ فرسخ به ۱ فرسخ و ایجاد خندق بر گرد آن، تقلیل تعداد دروازه‌ها از ۱۲ به ۶ (افسر ۱۳۵۳)، ساخته شدن بناهای زندیه در محله درب شازده و نزدیک به دروازه باغشاه اتفاق می‌افتد (اسماعیل‌دخت ۱۳۹۶). ساخت اصلی شهر با افزوده شدن عناصری مانند بازار وکیل، میدان توپخانه، ارگ، باغ‌نظر و فضاهای جنبی آنها در راستای ساخت اصلی ایجاد می‌شود (بزرگر ۱۳۸۲). به طور کلی معماری دوره زندیه با تغییراتی نه‌چندان کلی از شیوه اصفهانی پیروی می‌کرد. دوره زندیه اواخر عمر شیوه اصفهانی در معماری ایران است (پیرنیا ۱۳۸۰). در این دوره از تاریخ، در شهر مجموعه‌ای شکل می‌گیرد که شامل ارگ حکومتی، مسجد و بازار، تفرجگاه و میادین شهری (توپخانه) است. کریم خان زند عمدتاً ابنیه خود را بر جای باغ‌های صفوی و عمارات از بین رفته بر اثر سیل بنا کرد. در این دوره نیز نحوه قرارگیری عناصر شهری تابع خصوصیات اصلی ساختار گذشته شهر بوده است. عناصر حکومتی بر محور باغشاه صفوی در غرب شهر، که با احداث بازار وکیل تقویت گردید؛ ساخته شد و مسجد وکیل که به جای مسجد صفوی بنا شد نقش رابط بین فضاهای حکومتی و مذهبی را عهده‌دار شد. میدان توپخانه بر روی بخشی از باغ‌های صفوی و گورستانی که در این ناحیه قرار داشت ساخته شد. میدان طویله و اصطبل کریمخان نیز بر ویرانه باغ‌های صفوی قرار گرفت. حمام و آب‌انبار وکیل بخشی از باغ سلطنتی صفوی را به خود اختصاص داد. بازار وکیل که در ادامه بازار حاجی ساخته شد؛ چون ستون فقرات شهر عناصر عمده شهری را به هم متصل می‌کرد و در اطراف آن کاروانسراهای بسیار به وجود آمد. مدرسه وکیل که در دوره قاجار به اتمام رسید در جنب مسجد وکیل ساخته شد. شکل‌گیری ساخت شهر در این دوره نیز تابع الگوی گذشته آن مبنی بر رعایت فاصله بین فضاهای مذهبی مورد استفاده مردم و ابنیه حکومتی است و بازار در فاصل این دو قطب قرار می‌گیرد.

تحول کالبدی شهر در دوره قاجار نسبت به دوره قبل ناچیز بوده و کاربری‌های شهری همچنان بر محور زند و بازار شهر متمرکز بوده است. دوره تغییرات اساسی در ساختار فضایی مجموعه زندیه و ساخت اصلی شهر شیراز از حدود سال‌های ۱۳۱۰ بوده است. میدان توپخانه (اعدام) حوالی سال ۱۳۱۰ تخریب می‌شود و ابتدا به باغ ملی

۴. یافته‌ها: ارزیابی تاثیرات میراثی

۴-۱. ارزیابی ارزش مجموعه زندیه شیراز و شناخت

ویژگی‌های مهم (کلیدی) شکلی - کالبدی آن

بر اساس معیار اول شناخت مجموعه بناهای تاریخی دارای صفات برجسته جهانی، مجموعه زندیه به دلیل همگن بودن معماری آن و یا جایگاه آن در منظر، یک دستاورد هنری منحصر به فرد محسوب می‌شوند. همچنین بر اساس معیارهای ارزیابی ارزش میراث (جدول ۲) و اطلاعات تاریخی موجود و ارزش‌های معماری و هنری بنا، مجموعه بناهای زندیه شیراز در دسته بناهای دارای ارزش زیاد قرار می‌گیرد. اما لازم است ویژگی‌هایی شکلی - کالبدی که موجب همگن شدن و منحصر بفرد شدن مجموعه زندیه می‌شود را شناسایی کرد تا تغییرات و تاثیرات توسعه روی آنها مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا، ویژگی‌های کلیدی مجموعه بناهای با ارزش به سه دسته تقسیم شدند. بناها و عناصر با ارزش تاریخی مجموعه، دیده‌ها و وجوه تمایز بصری مجموعه بناهای با ارزش (سازمان فضایی) و منظر شهری تاریخی (مورفولوژی و ارتباط بصری با عناصر دیگر ساختار شهر) را شمال می‌شود. در مورد مقیاس اول می‌توان گفت معماری و شهرسازی دوره زندیه، دوره‌ای از معماری ایران است که حلقه اتصالی میان معماری صفویه و قاجار محسوب می‌شود. به‌طور کلی معماری دوره زندیه با تغییراتی نه چندان کلی از شیوه اصفهانی پیروی می‌کرد. پس به نوعی می‌توان گفت که شیراز نمایشگاهی از آخرین آثار با کیفیت و منسجم به جا مانده از دوره رواج شیوه معماری اصفهانی در ایران است (پیرنیا ۱۳۸۰).

اما در مورد مقیاس دوم و سوم با بررسی و تحلیل روند شکل‌گیری و تکوین ساختار منطقه تاریخی واضح است که مهمترین تحولات ساختاری شیراز قدیم در دو دوره زندیه و قاجاریه روی داده است. کریم خان زند سازماندهی جدیدی در استخوان‌بندی شهر شیراز به وجود آورد. محور اصلی جایگزینی فضاهای حکومتی در شیراز که در همه دوره‌ها عمود بر محور ارتباطی و بازار شهر قرار می‌گرفت در این دوره تجدید گردید. این

محور در زمان کریم‌خان روی محور خیابان کریم خان زند فعلی منتقل شد. البته منظور از این محور جایگزینی، محور ارتباطی نیست؛ بلکه فضاهای حکومتی روی این محور سازماندهی شدند. محور زند که در دوره صفویه اختصاص به محور ارتباطی بین شهر و باغ‌های صفوی با باغشاه داشت و به صورت یک خیابان محصور بود در زمان کریم خان تغییر عملکرد داد. به این ترتیب مشخص است که تغییر ساختار شهر در دوره زندیه و ایجاد محور شرقی غربی محور زندیه که عمود بر ساختار قدیم و محور بازار شکل گرفت؛ ساختار و استخوان‌بندی اصلی شهر در دوره‌های بعدی را تشکیل داده است. به این ترتیب فضاهای باز و باغ‌ها، الگوهای استفاده از زمین و سازمان فضایی همچنین دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر ساختار شهری ویژگی‌هایی هستند که ارزش‌های جهانی مجموعه زندیه رابه نسل‌های بعد منتقل می‌کنند. در واقع نبوغ و خلاقیت هنری در ایجاد ساختار شهر دوره زندیه و همگن بودن معماری مجموعه زندیه جایگاه آنها در منظر تاریخی شهر، یک دستاورد هنری منحصر به فرد محسوب می‌شوند.

۴-۲. شناخت تاثیرات توسعه روی ویژگی‌های کلیدی

شکلی - کالبدی مجموعه شهری تاریخی

همان‌طور که بیان شد؛ ویژگی‌های کلیدی میراث در سه دسته طبقه‌بندی شدند. مقیاس اول حفاظت فیزیکی از بناهای با ارزش تاریخی است که به بررسی محیط ساخته میراث چه تاریخی و چه معاصر و همچنین زیر ساخت آن می‌پردازد. به این منظور وسعت و شکل بناهای مجموعه زندیه، نوع اجزای تشکیل‌دهنده، تزئینات، کتیبه‌ها، نوع الحاقات و مبلمان و زیرساخت‌های میراث مورد بررسی و آسیب‌شناسی قرار گرفت. در مورد زیرساخت‌های مجموعه زندیه شیراز، در زمان احداث زیرگذر زند، لوله‌های زیرزمینی در عملیات حفاری کشف شد که در خلال عملیات ساخت و ساز از بین رفتند و مدفون شدند. خلاصه نتایج بررسی تاثیرات در جدول ۶ قابل مشاهده است.

جدول ۶. بررسی و ارزیابی آسیب‌های بصری - کالبدی مجموعه بناهای زندیه

عناصر مجموعه زندیه	آسیب‌ها	توضیحات
ارگ کریم‌خانی		روی جداره‌های خارجی الحاقاتی مربوط به تاسیسات وجود دارد که به زیبایی بنا آسیب رسانده است.

ادامه جدول ۶. بررسی و ارزیابی آسیب‌های بصری - کالبدی مجموعه بناهای زندیه

توضیحات	آسیب‌ها	عناصر مجموعه زندیه
تزئینات بنای ارگ کریم خانی تا سال ۱۳۶۰ به دلیل قصور مدیریت حفاظت تاریخی، دچار آسیب‌های جدی شده بود که اکنون مرمت شده است.		ارگ کریم‌خانی
در اثر تفکیک زمین باغ، وسعت آن دچار آسیب جدی شده است.		باغ نظر و بنای آن
در اثر تفکیک زمین باغ، وسعت آن دچار آسیب جدی شده است و در واقع فضای باغ آن از بین رفته است.		دیوانخانه
تزئینات نمای بیرونی و درونی ساختمان در اثر گذشت زمان و فرسایش طبیعی آسیب‌های جدی دیده است که هوز کار مرمت آن به اتمام نرسیده است.		دیوانخانه
آسیب‌های بسیار جدی در اثر تغییرات درب مغازه‌ها		بازار وکیل و کاروانسرای منضم به آن
آسیب بسیار جدی به پیوستگی فضایی مسیر بازار که در اثر ایجاد خیابان زند به دو قسمت تقسیم شده است. همچنین یکی از بناهای منضم به آن از بین رفته و بخشی از کاروانسرای روغنی هم تخریب شده است. آسیب دیگر احداث حسینیه‌ای در فضای حیاط مرکزی کاروانسرای گمرک است که در تصویر مشخص هستند.		بازار وکیل و کاروانسرای منضم به آن
آسیب‌های بسیار جدی به کتیبه‌ها و سردرهای مغازه‌ها (تصویر یکی از حجره‌های کاروانسرای احمدی)		بازار وکیل و کاروانسرای منضم به آن

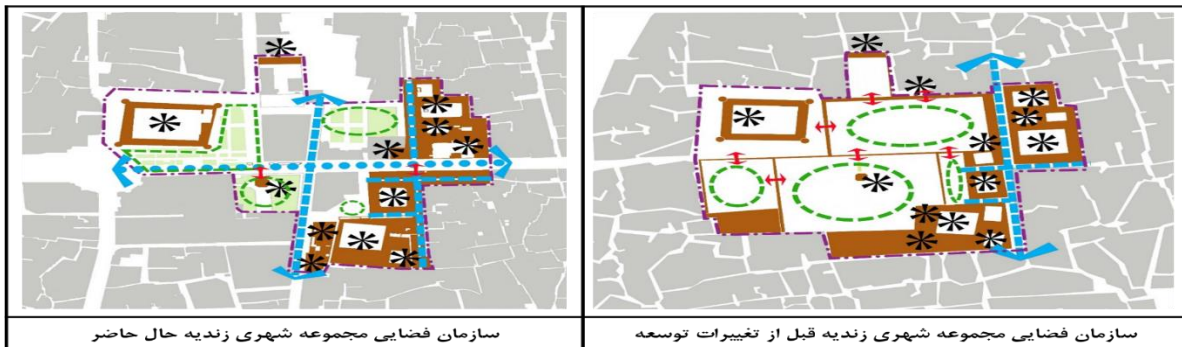

ادامه جدول ۶. بررسی و ارزیابی آسیب‌های بصری - کالبدی مجموعه بناهای زندیه

توضیحات	آسیب‌ها	عناصر مجموعه زندیه
هیچ اثری از آن باقی نمانده است.	این میدان سال ۱۳۱۰ وجود داشته که در اثر احداث خیابان زند، ساخت باغ ملی و در پی آن بانک ملی و... میدان به لحاظ فضایی و مکانی از بین رفته است.	میدان توپخانه و عمارت نقاره‌خانه
-	در حالت خوبی حفاظت و مرمت شده	مسجد وکیل و مدرسه باباخان
-	در حالت خوبی حفاظت و مرمت شده	حمام وکیل
-	در حالت خوبی حفاظت و مرمت شده	آب انبار وکیل

که در تصویر مشخص است؛ مسیرها و راسته‌ها، فضاها و عناصر کالبدی تشکیل‌دهنده فضاها از پیوستگی و انسجام بسیار بالایی برخوردارند که در طی تخریب میدان توپخانه و بخش‌هایی از بازار و کاروانسرای احمدی، مجموعه دچار از هم گسیختگی ساختاری شده است (شکل ۳).

شکل ۳. سازمان فضایی مجموعه شهری زندیه حال حاضر (نقطه، خط، پهنه)

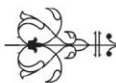
بصری فضاها شهری مورد استفاده قرار می‌گیرند. در جدول ۷ تحلیل سازمان فضایی مجموعه زندیه شیراز بر اساس این نظریه‌ها قابل مشاهده است

سازمان فضایی متشکل از نقاط، مسیرها و لبه‌ها و حوزه‌های شاخصی است که به فضاها شهری را شکل می‌دهد. در این رابطه نظریه‌های مکان، نظریه پیوند فضایی و نظریه توده-فضا جهت تحلیل کالبدی-

جدول ۷. آسیب‌شناسی بصری - کالبدی ویژگی‌های شکلی سازمان فضایی مجموعه زندیه شیراز به روش مقایسه

فضاهای باز و باغ‌ها، الگوهای استفاده از زمین و سازمان فضایی مجموعه شهری		
شاخص: نقاط مهم		
توضیحات	زندیه امروز	زندیه قدیم
از بین رفتن میدان توپخانه، از بین رفتن میدان مشق، از بین رفتن ورودی بنای دیوانخانه و از بین رفتن کریدورهای دید مهم از و به بناهای میراثی در اثر احداث خیابان زند و تخریب میدان توپخانه.		

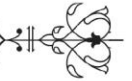
ادامه جدول ۷. آسیب‌شناسی بصری - کالبدی ویژگی‌های شکلی سازمان فضایی مجموعه زندیه شیراز به روش مقایسه

شاخص: نقاط مهم		
توضیحات	زندیه امروز	زندیه قدیم
از بین رفتن مسیرهای پیونددهنده عناصر مجموعه شهری. در گذشته ارتباطات بین عناصر مجموعه متشکل از یک گره که همان میدان توپخانه است بوده؛ و مسیرها همه از آنجا منشعب می‌شده‌است؛ اما امروز یک محور پیاده‌روی زیرگذر زند وجود دارد که عناصر را با ارتباط بصری بسیار ضعیفی به هم متصل می‌کند.		
شاخص: حوزه‌های مهم		
توضیحات	زندیه امروز	زندیه قدیم
از بین رفتن کلیت و انسجام کالبدی بین عناصر مجموعه. امروزه در اثر تخریب‌های گسترده در مجموعه زندیه، درک مجموعه زندیه، به لحاظ فضایی و مکانی بسیار دشوار و غیرممکن است.		
توضیحات	زندیه امروز	زندیه قدیم
از بین رفتن تناسب رابطه بین توده و فضا. در اثر ایجاد بناهایی مانند بانک ملی در فضای میدان توپخانه، فضای میدان که قبلاً خالص بوده به صورت بی‌شکل درآمده؛ و غلبه فضا بر توده اتفاق افتاده است.		

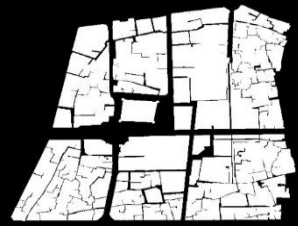
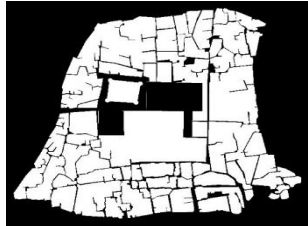

تمام عناصر دیگر ساختار شهری، همان‌طور که بیان شد محدوده حریم که بصورت منطقه بندی توسط دستگاه‌های مدیریتی پیشنهاد می‌شوند نمی‌توانند پاسخگوی نیازها باشند؛ همان‌طور که در مورد مجموعه زندیه برج آسمان در منطقه خارج حریم مجموعه زندیه، خط آسمان مجموعه را مخدوش کرده است. به این ترتیب جهت بررسی معیار دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر ساختار شهری، کل منطقه ۸ شهرداری شیراز و قسمتهایی از منطقه ۱، ۲ و ۳ مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در جدول ۸ به بررسی و تحلیل آسیب‌های بصری - کالبدی سازمان کالبدی مجموعه زندیه پرداخته می‌شود

مقیاس سوم حفاظت به بازسازی پیوستگی بصری میراث تاریخی با محیط اطراف آن و در واقع به حفاظت از چشم‌انداز منظر شهری تاریخی می‌پردازد. منظر شهری تاریخی شامل ساختار کالبدی بافت اطراف میراث و همچنین دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر ساختار شهری است. محدوده انتخابی جهت ارزیابی معیار مورفولوژی (ساختار کالبدی) مجموعه شهری و بافت پیرامون آن محدوده حریم فعلی مجموعه زندیه است که توسط اداره کل میراث فرهنگی فارس تعیین شده است، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. اما در مورد محدوده مورد بررسی جهت معیار دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با

جدول ۸. آسیب‌شناسی بصری - کالبدی ساختار کالبدی مجموعه زندیه شیراز و بافت تاریخی پیرامون آن

مقیاس سوم		
معیار: مورفولوژی (ساختار کالبدی) مجموعه شهری و بافت پیرامون آن		
شاخص: الگوی شبکه معابر		
توضیحات	زندیه امروز	زندیه قدیم
همان‌طور که در تصاویر مشخص است؛ الگوی شبکه معابر از حالت ارگانیک به حالت شطرنجی در معابر اصلی و نیمه‌ارگانیک در معابر فرعی تبدیل شده است. نفوذپذیری بافت اطراف مجموعه زندیه به دلیل خیابان‌کشی‌ها از بین رفته و همچنین گذرهای ارتباط‌دهنده مرکز شهر به مرکز محلات از بین رفته است.		
شاخص: الگوی بافت و اندازه بلوک‌ها		
توضیحات	زندیه امروز	زندیه قدیم
همان‌طور که در تصویر مشخص است؛ مجموعه زندیه قبل از تغییرات توسعه، با بافت اطراف خود از پیوستگی و انسجام خوبی برخوردار است؛ اما بعد از خیابان‌کشی‌ها به صورت قطعه قطعه درآمد و از بافت خود جدا افتاده است. همچنین سلسله‌مراتب در ساختار مجموعه زندیه و بافت اطراف آن از بین رفته است.		
معیار: دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر ساختار شهری		
شاخص: خط آسمان		
توضیحات	زندیه امروز	زندیه قدیم
همان‌طور که در شبیه‌سازی مجموعه کریم‌خان مشخص است؛ خط آسمان در گذشته صاف بوده و برج و بارو ارگ کریم‌خان از اکثر فضاها قابل مشاهده بوده‌است. اما امروزه محدوده شمالی مجموعه زندیه با وجود اینکه در فاصله کمی از آن قرار دارد؛ اما خارج از محدوده حریم مجموعه قرار دارد؛ در این بخش برج بلند مرتبه‌ای ساخته شده که خط آسمان مجموعه زندیه را مخدوش کرده است.	 دید از فضای مقابل ارگ به سمت میدان شهرداری	 دید از میدان توپخانه به سمت ارگ کریم‌خان دید از باغ نظر به سمت ارگ کریم‌خان

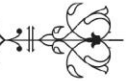
دوم و سوم عدد ۴ و برای مقیاس اول عدد ۲ را در نظر گرفته می‌شود. در مورد شاخص فقدان حفاظت و سوء مدیریت در نگهداری از بنا، به نسبت شدت آسیبی که عدم مدیریت مناسب به ویژگی‌های شکلی - کالبدی مجموعه زندیه وارد کرده است؛ عدد ۱ تا ۴ اختصاص داده می‌شود. به منظور ارزیابی شدت تهدیدات، بر اساس آسیب‌ها و تاثیرات منفی ارزیابی شده و طبق پیوست B3 راهنمای ارزیابی تاثیرات توسعه بر میراث تاریخی (جدول ۴)، به شدت آسیب‌ها از ۰ تا ۴ امتیاز داده می‌شود (جدول ۹).

۳-۴. ارزیابی شدت تاثیرات سازگار یا ناسازگار توسعه بر ویژگی‌های بعد شکلی - کالبدی منظر تاریخی شهر همان‌طور که پیشتر در قسمت ارزیابی ارزش بیان شد؛ ویژگی‌هایی شکلی - کالبدی که موجب همگن شدن و منحصر بفرود شدن مجموعه زندیه می‌شود؛ فضاهای باز و باغ‌ها، الگوهای استفاده از زمین و سازمان فضایی همچنین دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر ساختار شهری است. بنابراین حساسیت ویژگی‌ها در مقیاس دوم و سوم بیشتر است. بر این اساس برای تاثیرات مقیاس

جدول ۹. اندازه‌گیری شدت تاثیرات منفی بر یکپارچگی بصری - کالبدی مجموعه زندیه (I:Impact)

مقیاس	معیار	ویژگی شکلی مجموعه زندیه	تاثیرات I:Impact	فقدان حفاظت و سوء مدیریت	حساسیت ویژگی‌ها	شدت تهدیدات	شدت تاثیرات
اول	محیط ساخته‌شده میراث (تاریخی و معاصر) / زیرساخت‌های آن، سطحی و زیرزمینی	ارگ کریم خانی	I ₁	۲	۲	۰	۱
		باغ نظر و بنای آن	I ₂	۲	۲	۴	۳
		دیوانخانه	I ₃	۵	۲	۵	۳
		بازار وکیل و کاروانسراهای منضم به آن	I ₄	۵	۲	۴	۳
		میدان توپخانه و عمارت نقاره‌خانه	I ₅	۵	۲	۵	۳
		مسجد وکیل و مدرسه باباخان	I ₆	۲	۲	۱	۲
		حمام وکیل	I ₇	۳	۲	۲	۲
		آب انبار وکیل	I ₈	۳	۲	۲	۲
	برایند						
دوم	فضاهای باز و باغ‌ها، الگوهای استفاده از زمین و سازمان فضایی مجموعه شهری	نقاط	I ₉	۵	۵	۵	۵
		راسته‌ها	I ₁₀	۵	۵	۴	۴
		حوزه‌ها	I ₁₁	۵	۵	۵	۵
	برایند						
سوم	مورفولوژی (سازمان کالبدی) مجموعه شهری میراثی دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر ساختار شهری	الگوی شبکه معابر	I ₁₂	۵	۵	۵	۵
		الگوی بافت و اندازه بلوک‌ها	I ₁₃	۵	۵	۵	۵
		خط آسمان	I ₁₄	۵	۵	۵	۵
		برایند					

۴-۴. ارزیابی اهمیت تأثیرات بر هر یک از ویژگی‌های کلیدی میراث و اولویت بندی آنها

مجموعه بناهای زندیه شیراز به‌عنوان میراث تاریخی فرهنگی دارای ارزش بالا محسوب می‌شود؛ زیرا بر حسب معیار دوم شناخت مجموعه ساختمان‌های تاریخی دارای صفات برجسته جهانی (OUV) به‌عنوان مجموعه بناهایی که بر توسعه معماری در طول

یک دوره زمانی تأثیرگذار بوده‌اند؛ از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردارند. بر اساس معیارهای جدول ۵ که در آن اهمیت تأثیرات بر اساس شدت اثرات و میزان ارزش میراث تعیین می‌شود. در جدول ۱۰ اهمیت تأثیرات بصری- کالبدی بر مجموعه زندیه شیراز را بر اساس متغیرهای شدت تأثیر و ارزش میراث دسته‌بندی شده است.

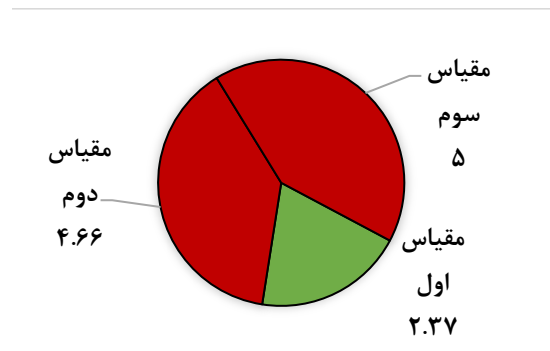
جدول ۱۰. ماتریس اندازه‌گیری اهمیت تأثیرات (مأخذ: ایکوموس ۲۰۱۱)

ارزش میراث فرهنگی	شدت تأثیرات				
	۱. آسیب ناچیز	۲. آسیب کم	۳. آسیب متوسط	۴. آسیب زیاد	۵. آسیب شدید
ارزش زیاد	ناچیز	کم / ناچیز	کم / متوسط	متوسط / بزرگ	بزرگ / خیلی بزرگ
مجموعه زندیه شیراز	-	I ₁ , I ₆	I ₂ , I ₇ , I ₈	I ₃ , I ₄ , I ₅ , I ₁₀ , I ₁₃	I ₉ , I ₁₁ , I ₁₂ , I ₁₄ , I ₁₅

تأثیرات توسعه بر آن‌ها، و در نهایت ماتریس اولویت‌بندی تأثیرات انجام گرفت. مجموعه زندیه شیراز به‌عنوان نمونه مورد مطالعه بر حسب معیار اول شناخت مجموعه ساختمان‌های تاریخی دارای صفات برجسته جهانی، به‌عنوان مجموعه بناهایی که به دلیل همگن بودن معماری آنها و یا جایگاه آنها در منظر، یک دستاورد هنری منحصر به فرد محسوب می‌شود. ویژگی‌هایی شکی- کالبدی که موجب همگن شدن و منحصر بفر شدن مجموعه زندیه می‌شود فضاهای باز و باغ‌ها، الگوهای استفاده از زمین و سازمان فضایی همچنین دید پرسپکتیوی و ارتباطات بصری با تمام عناصر دیگر ساختار شهری است.

مرحله دوم، برای پاسخگویی به سوال دوم که در مورد وضعیت مجموعه تاریخی زندیه به لحاظ یکپارچگی بصری- کالبدی با استفاده از روش ارزیابی تأثیرات است، می‌توان گفت که بررسی تأثیرات توسعه روی ویژگی‌های شکلی- کالبدی مجموعه زندیه در سه مقیاس و به صورت کیفی- تحلیلی انجام شده است. مقیاس اول حفاظت فیزیکی و بازگرداندن بافت تاریخی و بناهای بارزش محافظت شده (محیط ساخته شده میراث و زیرساخت‌های آن)؛ مقیاس دوم حفاظت و بازسازی دیدها و وجوه تمایز بصری مجموعه بناهای بارزش تاریخی (فضاهای باز و سازمان فضایی میراث)؛ مقیاس سوم حفاظت و بازسازی پیوستگی بصری میراث با محیط اطراف (ساختار کالبدی و دید پرسپکتیوی آن با عناصر دیگر ساختار شهر) است. مرحله سوم، ارزیابی شدت تأثیرات توسعه روی ویژگی‌های شکلی- کالبدی مجموعه است که با در نظر

بر اساس اطلاعات بدست آمده در مراحل قبلی اولویت‌بندی تأثیرات، در قالب یک نمودار ارائه می‌شود تا تصمیم‌گیری برای ارائه راهکارهای تعدیل کاهش اثرات آسان‌تر شود (شکل ۴).

شکل ۴. نمودار اولویت‌بندی تأثیرات توسعه بر هر یک از ویژگی‌های شکلی- کالبدی مجموعه بناهای زندیه شیراز

۵. نتیجه‌گیری

این تحقیق با هدف پاسخ دادن به نیازهای توسعه کالبدی در منظر تاریخی شهرها بدون آسیب رساندن به شخصیت و هویت تاریخی آن‌ها است که با استفاده از روش ارزیابی تأثیرات میراثی انجام می‌شود. در پاسخ به سوال اول که در ارتباط با روش ارزیابی تأثیرات میراثی به منظور بررسی یکپارچگی کالبدی- بصری مجموعه‌های بارزش تاریخی بود؛ با توجه به روش‌شناسی، پژوهش در چهار مرحله ارزیابی مجموعه بناهای تاریخی و شناخت ویژگی‌های کلیدی شکلی- کالبدی آن، شناخت تأثیرات توسعه بر این ویژگی‌ها، ارزیابی شدت

3. Seyedashrafi
4. ICOMOS
5. Jokilehto
6. Scheffler
7. vistas
8. panoramas
9. silhouettes
10. Herb Stovel
11. wholeness
12. intactness
13. material genuineness
14. organization of space and form
15. continuity of function
16. continuity of setting
17. Nils Scheffler
18. monument
19. setting
20. landscapes
21. Veldpaus
22. Heritage Urban Landscape
23. UNESCO
24. Rohayah Che Amat
25. Somayah Fadaei Nezhad, Parastoo Eshrati Dorna Eshrati
26. Severity of impacts
27. Magnitude of Impacts

گرفتن سه معیار فقدان حفاظت و سوء مدیریت، حساسیت ویژگی‌ها (با ارزش هستند یا نه) و شدت تأثیرات هر مقیاس را به طور جداگانه ارزیابی کرده است. برآیند شدت تأثیرات برای مقیاس اول ۲.۳۷، مقیاس دوم ۴.۶۶ و مقیاس سوم ۵ بدست آمده است؛ که همان‌گونه که دیده می‌شود شدت تأثیرات توسعه بر وضعیت این مجموعه در بعد سازمان فضایی، مورفولوژی و سازمان بصری، بسیار زیاد بوده و مجموعه را در این ابعاد، دچار آسیب جدی نموده است. در مرحله آخر اولویت‌بندی تأثیرات در قالب یک نمودار ارائه شده است که نشان می‌دهد مقیاس دوم و سوم دارای آسیب شدید و دارای اولویت بسیار بالا برای ارائه راهکار هستند و مقیاس اول دارای آسیب کمتری است. ارزیابی وضعیت بناهای مجموعه زنده شیراز با این رویکرد و نیز اولویت‌بندی آسیب‌های وارده بر این مجموعه ارزشمند، می‌تواند در فرآیند بازبرنامه‌ریزی و باز طراحی راهبردی این پهنه تاریخی، فراروی برنامه‌ریزان و طراحان شهری قرار گیرد.

پی‌نوشت‌ها

1. Fadaei Nezhad
2. Martini

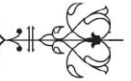
منابع

۱. ابویی، رضا، عبدالله جبل‌عاملی، و غلامرضا کیانی. ۱۳۹۴. اهمیت پیوستگی مناظر تاریخی و ابزارهای نوین حفاظتی نمونه موردی شهر کهن اصفهان. *دوفصلنامه علمی پژوهشی مرمت و معماری ایران* (۹): ۵۹-۶۷.
۲. اردشیری، مهیار، و غلامحسین معماریان. ۱۳۸۹. *هویت شهری شیراز*. شیراز: نوید.
۳. اسماعیل‌دخت، مریم. ۱۳۹۶. مداخلات دیدگاه حاکم بر زیبایی‌شناسی خیابان زند شیراز در سه دوره تاریخی. *فصلنامه هنر و تمدن شرق* ۵ (۱۸): ۴۳-۵۴.
۴. افسر، کرامت‌الله. ۱۳۵۳. *تاریخ بافت قدیمی شیراز*. تهران: انجمن آثار ملی.
۵. بذرگر، محمدرضا. ۱۳۸۲. *شهرسازی و ساخت اصلی شهر*. شیراز: کوشامهر.
۶. پیرنیا، محمدکریم. ۱۳۹۲. *سبک‌شناسی معماری ایرانی*. تهران: سروش دانش.

Referenses

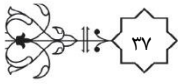
1. Abui, R. et al. 2015. The Importance of Linking Historical Landscapes and New Conservation Tools, the Case Study: Old City of Isfahan. *Iranian Journal of Restoration and Architecture* (9): 59 - 67.
2. Afsar, K. 1974. *History of the Old Fabric of Shiraz*. Tehran: National Works Association.
3. Ardeshiri, M. et al. 2010. *Shiraz Urban Identity*. Shiraz: Navid.

4. Bazregar, M. 2003. *Urban Development and Main Construction of the City*. Shiraz. Koshamehr.
5. Che Amat, R. 2018. Inheriting the City: Historic Urban Landscape of George Town UNESCO World Heritage Site. *Planning Malaysia: Journal of The Malaysian Institute of Planners* 16 (1): 205- 210.
6. Fadaei Nezhad, S., P. Eshrati, and D. Eshrati. 2016. Developing a Conceptual Framework of Integrity in Urban Heritage Conservation. *Armanshahr* 9(16): 95- 104.
7. ICOMOS. 2008. *The World Heritage List, what is OUV? Defining the Outstanding Universal Value of Cultural World Heritage Properties*. An ICOMOS Study Compiled by Jukka Jokilehto.
8. ICOMOS. 2011. *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties*. A Publication of the International Council on Monuments and Sites.
9. ICOMOS, ICCROM and IUCN. 2013. *International World Heritage Expert Meeting on Visual Integrity*. Agra, India Background Document Prepared by The World Heritage Centre.
10. Ismail Dukht, M. 2017. Interventions of Regnant Viewpoint on the Aesthetics in Three Historical Periods of Zand Street in Shiraz. *Journal of Art and Civilization of the East* 5 (18): 43- 54.
11. Jokilehto, J. 2006. Considerations on Authenticity and Integrity in World Heritage Context. *City & Time* 2(1): 1. [online] URL:<http://www.ct.ceci-br.org>
12. Martini, V. 2013. *The Conservation of Historic Urban Landscapes: A Approach* (Doctoral Dissertation, V. Martini).
13. Pirnia, M. K. 2013. *Cognitive of Iranian Architecture Style*. Tehran: Soroush-e Danesh. Press.
14. Scheffler, N. 2010. *Visual Integrity of Historic Urban Landscapes*. Hero Expert Workshop, Vilnius, 9-11.
15. Seyedashrafi, S., M. Ravankhab, S. Weidner, and M. Schmidt. 2017. Applying Heritage Impact Assessment to Urban Development: World Heritage Property of Masjede Jame of Isfahan in Iran. *Sustainable Cities and Society* 213.
16. Stovel, H. 2007. Effective Use of Authenticity and Integrity as World Heritage Qualiifying Conditions. *City & Time* 2 (3): 3. [Online] Url: <Http://Www.Ct.Ceci-Br.Org>, 32– 34.
17. UNESCO. 2011. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Recommendation on the Historic Urban Landscape*. Paris.
18. Veldpaus, L., R. Ana, R. Pereira, and J. F. Bernard. 2013. Urban Heritage: Putting the Past into the Future. *The Historic Environment* 4 (1): 3– 18

Evaluation of Visual-Physical Integration Conditions of Valuable Heritage Complex using Heritage Impact Assessment (HIA) Method (Case Study: Zandieh's Shiraz Complex)*

Mahsa Sholeh(Ph.D.)

Assistant Professor of Urban Design, Department of Urban Planning & Design,
Faculty of Art and Architecture, Shiraz University

Corresponding author: msholeh@shirazu.ac.ir

Maryam Roosta(Ph.D.)

Assistant Professor of Urban Design, Department of Urban Planning & Design,
Faculty of Art and Architecture, Shiraz University

Zahra Hedayati Moghadam

MA Student of Urban Design, Department of Urban Planning & Design, Faculty of
Art and Architecture, Shiraz University

Received: 09/05/2020   **Accepted:** 19/04/2021

Abstract

The phenomenon of urban development has transformed existing cities and put the protection of historical heritage at the core of urban planning. However, considering the traditional concepts of heritage, which place valuable historical elements separately in a broader urban context, does not meet the goals of heritage protection to protect the character and importance of historical heritage. Thus, the change in the scale of heritage protection arose from the challenges of heritage protection, and the consequence was the emergence of the heritage urban landscape approach (HUL). The concept of integration was also considered in order to create a balance between protection and development approaches.

Any new construction project in the vicinity or in the Buffer Zones of the Heritage Site potentially has visual effects on the historical heritage that allow for the evaluating and evaluation of adverse effects before and during the implementation can be providing an effective strategy to minimize or mitigate adverse effects. In order to provide a solution, the UNESCO World Heritage Committee has proposed a method of heritage impact assessment. To satisfactorily assess of these potential threats, the organization suggests the investigating impact of these threats on Outstanding Universal Value.

This study seeks to application Heritage Impact Assessment Framework to evaluating the Visual-Physical Integrity of the valuable heritage complex, Zandieh's Shiraz Complex as a case study examine. The present study is applied in terms of purpose and uses a qualitative approach to achieve its goals. Inheritance effects in Zandieh's Shiraz Complex have been done by considering three criteria of lack of protection and mismanagement, sensitivity of features and severity of effects in three scales of valuable building complex; space organization; morphology and visual organization. This assessment shows that the result of the intensity of the effects for the first scale is 2.37, the second scale is 4.66 and the third scale is 5, which has seriously damaged the collection in these dimensions. Also, the priority matrix of effects shows that the first scale has

low damage and the second and third scales have severe damage and have a very high priority for providing solutions for the protection of historical heritage.

Keywords: Heritage Impact Assessment, Heritage urban landscape, Visual-Physical Integration, Zandieh's Shiraz Complex.

